

DARBE GİRİŞİMLERİ ESNASINDA KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ROLÜNE BİR ÖRNEK: TALAT AYDEMİR OLAYI VE RADYO

Ayşe ERYAMAN*

ÖZ

Teknolojik gelişmelerle birlikte birçok farklı alanda misyon üstlenen kitle iletişim araçlarının, toplumun diğer bütün alanlarında olduğu gibi siyasal yapısında yaşanan değişimlere ve gelişmelere de tesiri olmuştur. Bu çerçevede kitle iletişim araçlarının siyasal olayların gelişimi üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, hükümete karşı girişilecek bir darbe girişimi esnasında da önemi ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet tarihinde mevcut hükümete yönelik bu tür girişimlerden biri de Talat Aydemir Olayı'dır. Bu çalışmada Talat Aydemir Olayı üzerinden kitle iletişim araçlarını kontrol etmenin darbe girişiminin gidişatı üzerindeki etkisi incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda Talat Aydemir tarafından girişilen her iki olay esnasında gerek darbeciler tarafından gerekse hükümet tarafından radyonun kontrol altına alınmasına büyük önem verildiği, yine aynı doğrultuda olarak liderler tarafından radyodan hükümetin duruma hâkim olduğu yönünde verilen mesajların darbecilerin güçlerini zayıflattığı tespit edilmiştir. Bu durum, darbe girişimleri esnasında kitle iletişim araçlarını kontrol etmenin olayların gidişatı üzerinde son derece önemli bir etkiye sahip olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Darbe, İsmet İnönü, Kitle İletişim Araçları, Medya, Radyo, Talat Aydemir.

---

* Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, eryamanayse@hotmail.com, (ORCID: 0000-0002-5571-7776).

AN EXAMPLE OF THE ROLE OF MASS MEDIA DURING COUP ATTEMPT: TALAT AYDEMİR INCIDENT AND RADIO

ABSTRACT

Along with the technological developments, the mass media, which have undertaken missions in many different areas, have influenced the changes and developments in the political structure as in all other areas of the society. In this context, considering the impact of mass media on the development of political events, its importance becomes evident during an attempted coup against the government. One of such initiatives in the history of the Republic towards the current government is Talat Aydemir incident. In this study, the effects of controlling the mass media during the attempts of the coup on the movements of the coup on the Talat Aydemir incident have been tried to be analyzed and evaluated. As a result of the analysis, it was determined that great importance was placed on controlling the radio by both coup plotters and the government and the messages given by the radio leaders that the government dominates the situation weaken the power of the coup plotters during both event. This demonstrated once again that controlling mass media during the coup attempts had an extremely important impact on the course of the coup.

Key Words: *Coup, İsmet İnönü, Mass Media, Media, Radio, Talat Aydemir.*

Giriş

Kitle iletişim araçları, özellikle 20. yüzyılda yoğun bir şekilde insanların hayatlarına girmiş ve toplumsal değişimin önemli dinamiklerinden birisi haline gelmiştir. Kitle iletişim araçları sahip oldukları konumları nedeniyle, neredeyse tüm dünya ülkelerinde, toplumsal ve siyasal aydınlatma, eğitime, kamuoyu oluşturma ve yansıtma açısından belirleyici roller üstlenmiş, sosyal yapıyı aydınlatarak toplumun biçimlenmesine katkı sağlamışlardır. Hızla değişen teknoloji, kitle iletişim araçlarını değiştirip geliştirirken onları hayatın her alanında olduğu gibi demokratik sistemlerin de vazgeçilmez bir unsuru haline getirmiştir.¹ Bu bağlamda kitle iletişim araçları, iktidar olmak, iktidarda bulunanları yıpratmak, seçimleri manipüle etmek, bir ideolojiyi yaymak ya da demokrasiyi kesintiye uğratmak için kullanılabilmiştir.²

¹ Fadime Dilber, "Siyasal Katılımda Kitle İletişim Araçlarının Seçmenler Üzerine Etkisi, Karaman İli Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması", **Humanities Sciences**, C. 7, Sayı: 3 (2012), s.155; Ayrıca bkz. İsmail Soysal, "Kitle İletişim Araçları ve Diplomasi", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2 (1992), s.294.

² Bengül Güngörmez, "Kitle İletişim Araçları, Siyaset ve Propaganda", **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 3 (2002), s.2.

20. yüzyılın başlarında geliştirilen radyo da, ortaya çıktığı dönemde en etkili kitle iletişim araçlarından biri olmuştur. Toplumsal ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde bilgi ve haber akışını sağlama işlevini üstlenmiştir. Toplumda siyasal örgütlenmenin bir parçası olan, ekonomik ve siyasal yeniden üretim süreçlerinin aktörlerinden biri olarak kabul edilen radyodan, uluslararası alanda rejimlerin sınıfsal özelliğine ve siyasal amacına bağlı olarak, geniş halk kitlelerini etkilemek amacıyla yararlanılmıştır. Türkiye’de radyo, dünyada radyo yayıncılığının başlamasından kısa bir süre sonra, 1927’de düzenli yayımlara başlamış ve uzun yıllar devletin tekelinde çalışmalarını yürütmüştür. İlk yıllarda, Cumhuriyet’in ideolojisini halka benimsetmek konusunda önemli işlev üstlenmiştir.³

İkinci Dünya Savaşı sırasında tüm dünyada radyonun propaganda amaçlı kullanımının yaygınlaşması, devletin radyoyla daha yakından ilgilenmesine neden olmuştur. Radyo yönetiminin 1940 yılında Başbakanlığa bağlı Matbuat Umum Müdürlüğüne bağlanması bu çerçevede değerlendirilmelidir. Savaş sonrasında çok partili siyasal yaşama geçiş radyo yayıncılığı alanında önemli etkiler yaratmıştır. Öncelikli olarak çok partili yaşamla birlikte radyo siyasal tartışmaların temel meselelerinden biri haline gelmiştir. Tartışmanın en önemli boyutu, muhalefetin devletin imkânlarıyla kurulmuş radyodan yararlanamaması olmuştur. Bu mesele, DP’nin önde gelen isimleri tarafından sıklıkla dile getirilmiş ve radyo DP’nin CHP karşıtı propagandasının bir parçası olmuştur. Ardından, 1950 genel seçimleriyle iktidara gelen DP hükümeti, ekonomide liberalleşmeye giderken siyasal liberalleşme vaatlerine sırt çevirmiştir. Muhalefette olduğu dönemde devlet radyosunun hükümet tarafından tek taraflı kullanımını eleştiren, muhalefet partilerinin de radyodan yararlanmaları yönünde talepte bulunan, muhalefetin radyodaki konuşmalarının kontrol edilemeyeceğini savunan DP, iktidarının ilk yıllarından itibaren eleştirdiği politikaların bizzat uygulayıcısı olmuştur. DP bu politikalarını iktidarının son bulunduğu 27 Mayıs 1960 Darbesi’ne kadar sürdürmüştür.⁴

Kitle iletişim araçlarının darbe girişimlerinin gidişatı üzerinde etkisi bilindiğinden, 27 Mayıs harekâtını gerçekleştiren askerlerin ilk hedeflerinden biri radyoyu ele geçirmek olmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi radyo üzerinden tüm Türkiye’ye duyurulmuştur. Sabahın erken saatlerinde radyodan okunan bildiri ile Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde ilk darbeyi yaşamıştır. 28 Mayıs günü çıkan gazetelerde de darbe manşetten duyurulmuş

³ Nejla Polat, “1946 Çok Partili Dönemin Başlangıcından 1964 TRT’nin Kurulmasına Kadar Türkiye’de Radyo Yayıncılığı”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, C. 10, Sayı: 1 (2018), s.126.

⁴ Çağla Kubilay, Mehmet Pelivan, “Demokrat Parti ve Radyo: Bir İslahat Girişimi (1954)”, *İlef Dergisi*, 6(1) (2019), s.36vd.

ve darbe yapıldığı Türkiye'nin tamamına kitle iletişim araçlarıyla iletilmiştir.⁵ 27 Mayıs Darbesi Türkiye'de darbe yapma hevesinde olanlara kitle iletişim araçlarını kontrol etmenin darbenin önemli bir parçası olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.⁶

27 Mayıs 1960 Darbesi'nin gerçekleşmesinden sonra Milli Birlik Komitesi (MBK) ülke yönetimine el koymuştur.⁷ Anayasanın kabulü ardından, 1961'de yapılan genel seçimlerin sonucuna göre, oyların yüzde 62'sini CHP'ye muhalif olan ve DP'nin tabanını temsil eden AP ile CKMP ve YTP almışlardır.⁸ CHP, oyların yüzde 36,7'sini almıştır.⁹ Seçimlerden sonra Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından seçim sonuçlarını endişe ile karşılayan ordunun da tesiriyle hükümeti kurma görevi CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye verilmiştir. Çalışmalar sonucunda CHP-AP ortaklığıyla 20 Kasım 1961'de Birinci İnönü Koalisyon Hükümeti kurulmuştur.¹⁰

Bu makalede; I. Aydemir Olayı ve II. Aydemir Olayı örnekleri üzerinden hükümetlere karşı girişilecek darbe girişimlerinde medya araçlarının etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

1- I. Talat Aydemir Olayı ve Radyo

Talat Aydemir, 27 Mayıs 1960'da MBK¹¹ adını alan ihtilâlcî organizasyonun 1956'daki ilk dört kurucusundan biridir. 27 Mayıs Darbesi sırasında Kore'de bulunan ve ihtilâl başarıya ulaştıktan sonra Türkiye'ye dönen Aydemir, komiteci arkadaşları tarafından Harp Okulu Komutanlığına getirilmiştir.¹²

⁵ Oğuz Göksu, "Darbe Süreçlerinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü: 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medyanın ve İletişim Teknolojilerinin Kullanılması", **Cemil Meriç 10. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi Tam Metin Kitabı**, Editörler: Ender Eyüboğlu-Sami Baskın, 23-25 Kasım 2018, Hatay, Yayınlanma Tarihi: 24 Aralık 2018, s.3.

⁶ Yavuz Bayram, "Askeri Darbeler ve Medya: Radyo Bildirisinden Face Time'a Darbelerde Medyanın Değişen Rolü", **19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de İktidara Müdahaleler ve Darbeler Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 21-23 Mart 2018/Yozgat, C.1, (Yay. Haz. Selcan Koçaslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.357.

⁷ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.553.

⁸ Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih (1960-1980)", **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 10. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s.242.

⁹ Metin Heper, **Türkiye'nin Siyasal Hayatı**, (Çev. Kadriye Göksel), Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.180.

¹⁰ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.362.

¹¹ Milli Birlik Komitesi; bundan sonra MBK şeklinde ifade edilecektir.

¹² Talat Aydemir, 1920 yılında doğmuştur. İlk tahsilini tamamladıktan sonra, leyli olarak Kuleli Askeri Lisesine yazılmıştır. 1937 yılında Kuleli Askeri Lisesini bitirdikten sonra Ankara'ya gelmiş ve Harp Okuluna girmiştir. Harp Okulunu 1939'da bitirdikten sonra kına hizmetine

27 Mayıs'tan sonra MBK Başkanı Gürsel ve general arkadaşlarının, Alparslan Türkeş'in de içinde yer aldığı 14 radikalı uzaklaştırması, ordunun orta ve alt subayları arasında, bütün muhaliflerin MBK'dan uzaklaştırılacağı endişesini yaratmıştı. Bunlar arasında Faruk Güventürk, Talat Aydemir, Dündar Seyhan, Refik Tulga gibi isimler vardı. Bu yaşananlara tepki olarak ordu içindeki radikaller, bir baskı grubu olarak Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) adında bir yapı oluşturmuşlardır. Bundan sonraki süreçte yaşanacak siyasi gelişmeler üzerinde SKB'nın etkisi yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Bu çerçevede 15 Ekim seçim sonuçlarını pekiyi karşılamayan SKB'nın baskısı ile hükümeti kurma yetkisi İnönü'ye verilmiştir.¹³

Hükümetin kurulmasından sonra yaşanacak gelişmeler¹⁴ özellikle AP'nin Yassıda mahkûmlarının affi konusundaki ısrarlı tutumu nedeniyle ülkedeki istikrarsızlığın giderek artması, ordudaki huzursuzluğu son haddine çıkarmıştır. Gerek Genelkurmay Başkanı tarafından gerekse Başbakan tarafından ordudaki bu huzursuzluğu gidermek için çeşitli girişimlerde bulunulmuşsa da,¹⁵ ülkede yaşanan olaylardan dolayı bir kalkışmaya kararlı olan¹⁶ askerler ikna edilememişlerdir.

---

gitmiş, daha sonra kurmaylık imtihanını kazanarak Yıldız'da akademi tahsiline başlamıştır. Bu sırada Alpaslan Türkeş'le tanışmıştır. Aynı devrede birlikte tahsil ettikleri sırada oluşan dostlukları nedeniyle Talat Aydemir, Alpaslan Türkeş'i ikisi beraber Elazığ'dayken MBK'nın nüvesi olan teşkilâta tavsiye etmiştir. Aydemir, uzun bir süre bu teşkilât içinde çalışmış sonra Kore'ye gitmeye talip olmuştur. Fakat Kore'ye gitmekle 27 Mayıs İhtilâli'ne katılmak ve MBK'ya girmek imkânını kaybetmiştir. Talat Aydemir, Kore'den Türkiye'ye 27 Mayıs İhtilâli başarıya ulaştıktan sonra dönmüştür. Bu sırada, Harp Okulu Komutanı olan Müçteba Özden bir tümen komutanlığı ile başkentten ayrılmıştı. Komiteciler, onun yerine arkadaşları Talat Aydemir'i getirmişlerdir. Aydemir, ilk endişeyi Alpaslan Türkeş'in tasfiyesi sırasında duymuştur. Harp Okulunun başına Türkeş tarafından getirilmiş bir Türkeşçi olarak bilindiğinden emeklilik muamelesi düşünülmüş fakat diğer komite üyeleri bunu durdurmuşlardır. Zira Aydemir Türkeş'in olduğu kadar kendilerinin de dostuydu. **Akis**, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.7.

¹³ William Hale, **1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 1996, s.126vd.

¹⁴ Hükümet kurulduktan sonra yaşanan gelişmeler, bu gelişmelerin SKB üzerinde yarattığı tedirginlik ve kalkışmaya götüren olaylar için ayrıntılı olarak bkz. Ayşe Eryaman, "27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nden Sonra Sivilleşen Yönetime Darbe Girişimleri: 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 Harekâtları", **19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de İktidara Müdahaleler ve Darbeler Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 21-23 Mart 2018/Yozgat, C. 2, (Yay. Haz. Selcan Koçaslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.733-773.

¹⁵ Metin Tokar, **İsmet Paşa ile On Yıl (1954-1964)**, IV. Cilt, Akis Yayınları, İstanbul, 1967, s.44.

¹⁶ Dündar Seyhan, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s.174.

İsmet Paşa'nın teşebbüsleri, darbe fikrinin gerekliliğini savunan Ankara'daki Albaylar Cuntasını ellerini çabuk tutmaya itmiştir. Hissettikleri başka bir durum da, üst düzey komutanların giderek ihtilâl fikrinden vazgeçmeleri olmuştur. İstanbul grubunda İsmet Paşa'nın ziyaretinden itibaren soğukluk başlamıştı. Hava Kuvvetleri ise, ihtilâlin durumu karşısındaki tutumunu korumaktaydı. Türk Silahlı Kuvvetler Birliği adına yapılacak bir hareket, Hava Kuvvetleri olmadan düşünülememekteydi. Bu çerçevede 9 Şubat'ta İstanbul Balmumcu'da, başkanlığını Korgeneral Refik Tulga'nın yaptığı ve 59 subayın katıldığı toplantıda, 28 Şubat'ı geçmeyecek şekilde, hiyerarşik düzen içinde askeri bir müdahale yapılması kararı alınmıştı.¹⁷

Bu çerçevede Talat Aydemir'in gerçekleştirmek istediği darbe girişimi konusunda faaliyetlerini sürdürdüğünün anlaşılması ile hükümet ve Genelkurmay Başkanlığı, bazı birlik komutanlarının başka yerlere nakillerinin şart olduğu kararına varmıştır. Bunun üzerine Talat Aydemir, 22 Şubat saat 1.30 sularında kuvvetlerini harekete geçirmiştir. Yapılan plana göre; harekete geçen birlikler tarafından Meclis, Radyoevi, Genelkurmay, Bakanlıklar, PTT ve Telefon Müdürlüğü gibi merkezler ele geçirilecekti.¹⁸ Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere isyancıların ilk hedeflerinden biri de Radyoevini ele geçirmektir.

İsyancıların bu girişimlerine karşı hükümetin başvurduğu ilk tedbirlerden biri de, Radyoevini muhafaza altına almak olmuştur. Bu çerçevede Ankara Radyoevi, yüze yakın havacı, karacı subay, er ve polis tarafından çevrilmiş, binanın içindeki ışıklar söndürülmüş, pencerelerin tahta panjurları indirilmişti. Radyoevinden başka PTT ve Meclis binaları da muhafaza altına alınmıştı. Hava Kuvvetlerine mensup uçaklar da Ankara üzerinde devamlı olarak uçuş yapmış ve durumu havadan kontrol etmişlerdi. Diğer taraftan Genelkurmayın etrafı tanklarla muhafaza altına alınmış, Meclis Muhafaza Taburu da Meclis'in etrafını çevirmişti.

Yaşanan bu gelişmeler üzerine Başbakan, Bakanlar, Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve parti liderleri Cumhurbaşkanı Gürsel'in başkanlığında Çankaya Köşkünde toplanmışlardı. Çankaya'da gerçekleştirilen bu görüşmede duruma bir çare aranmaktaydı.¹⁹ Bu çerçevede ilk olarak parti liderlerinin demokratik rejimi sonuna kadar korumaya kararlı olduklarına dair bir ortak bildiri yayınlanması kararlaştırılmıştır. Bunu

¹⁷ Yeşim Demir, "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", *ÇTTAD*, V/12 (2006), s.160.

¹⁸ Can Kaya İsen, *Geliyorum Diyen İhtilal: 22 Şubat- 21 Mayıs*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010, s.60.

¹⁹ *Ulus*, 23 Şubat 1962, s.1.

takiben Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı radyodan konuşacaklardı.²⁰ Bu amaçla radyo ekipleri liderlerin ses kayıtlarını almak üzere köşke gelmiştir.²¹

Bu gelişmeler yaşanırken, ilk olarak bütün siyasi parti liderlerinin imzalarını taşıyan bildiri radyoda yayınlanmıştır. Bildiride halka şu şekilde seslendirildiği görülmüştür:

“Son günlerde huzur bozucu şayia ve tahriklerin şiddetlenmesi karşısında siyasi şartları, memleketin kaderinde vazife ve mesuliyet almış parti liderleri olarak ciddiyet ve ehemmiyetle gözden geçirdik. Tahrikler meşru nizam, hatta memleketin bekasını dahi tehlikeye düşürecek bir mertebeye varmıştır. Bu durum karşısında Türk milletinin ve onun bölünmez bir parçası olan Türk ordusunun vakar ve vatanseverliğine hitap etmeyi kaçınılmaz tarihi bir vazife telakki ettik. Siyasi partiler olarak aşağıdaki hususlarda tam bir mutabakat halindeyiz: Çeşitli tahrikler memleketi huzursuz kılmakta ve varlığımızı imha için fırsat bekleyen aşırı sol cereyanlara zemin hazırlamaktadır. Bugünkü meşru nizamın temeli 27 Mayıs İhtilâli’dir. Bu ihtilâlin zaruri ve meşru bir hareket olduğu yeni anayasa ile bizzat millet tarafından kabul ve tasdik edilmiştir. Kahraman ordumuzun gerçekleştirdiği 27 Mayıs İhtilâli’nin meşruiyeti aleyhinde girişilen açık ve kapalı her türlü tahrik ve tecavüzün karşındayız. Bu memlekette intikamcı cereyanlara asla müsaade etmeyeceğiz. Millet iradesiyle kabul edilen anayasanın getirdiği meşru nizamı bertaraf etmeye matuf her hareketin karşındayız. Türk milleti için kurtuluş yolu demokratik rejime bağlılıktır. Meşru nizamı yok etmek isteyen diktacı heveslerin bu memleketi istiklâlinde dahi mahrum kılacak bir felakete götüreceği inancındayız. Bu temel kanaate sahip siyasi partiler olarak Türk milletinin ve meşru nizamın bekçisi olan ordumuzun vatanseverliğine ve uyanıklığına güveniyoruz.”²²

Radyodan bu bildiri okunurken Çankaya’da devam eden toplantı esnasında Muhafız Alayına, isyancılardan Binbaşı Fethi Gürcan’ın hâkim olabileceği durumunun belirmesi üzerine köşkün emniyetinin kalmadığının anlaşılması ile devlet erkânının köşkten ayrılmasına karar verilmişti.²³ Bunun

²⁰ **Havadis**, 23 Şubat 1962, s.5.

²¹ **Akis**, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.10.

²² Erdoğan Örtülü, **Üç İhtilalin Hikâyesi**, 4. Baskı, Milli Ülkü Yayınevi, Konya, 1977, s.242-243.

²³ **Havadis**, 23 Şubat 1962, s.1; Erkanlı’nın aktardığına göre, Aydemir yaptığı plan gereği Zırhlı Birlikler Okulundan temin ettiği bir tank bölüğünü Çankaya’ya göndermişti. Muhafız Alayı Süvari Grup Kumandanı Süvari Binbaşı Fethi Gürcan köşkü koruyan alay kumandanını tutuklamış ve alayın kumandasını ele geçirmişti. Derhal bir kuryeyi

üzerine İsmet Paşa, radyo konuşmalarının gidip radyodan verilmesini söylemişti. İnönü ve arkadaşları Genelkurmay Başkanıyla birlikte Radyoevine gitmek üzere, saat 19.00'da Çankaya'dan ayrılmışlardı.²⁴ Önde Başbakan İsmet İnönü olduğu halde bütün bakanlar otomobillerle katile halinde Radyoevine gelmişlerdi. Bütün bakanlar içeri girdikten sonra saat 19.40'da Radyoevinin ışıkları yanmış, ardından Cumhurbaşkanı Gürsel'in konuşması bir bant haline getirildikten sonra yayınlanmıştır.²⁵ Gürsel'in yaptığı konuşmada Türk ordusuna ve Türk milletine şu şekilde seslendiği görülmüştür:

“Aziz vatandaşlarım, memlekette çeşitli rivayetlerin ve yersiz bazı neşriyatın zihinleri karıştırmasını önlemek için sizlere hitap ediyorum. Böyle zamanlarda, ruhlara sükûnet ve kafalara ışık verecek rehberliğe ihtiyaç vardır. Başbakan İsmet İnönü birkaç gün önceki demeci ile böyle bir rehberlik vazifesini yapmıştır. Büyük asker ve mümtaz devlet adamı hüviyetiyle, Hükümet Başkanı İnönü, bütün vatandaşlara ışıklı yolu göstermiştir. Bu yol, anayasa ve normal demokratik rejime saygı yoludur. Türk milletinin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen anayasamız, bütün milletin malıdır. Bu anayasa 27 Mayıs'ın eseridir. Bu itibarla da herkesten önce 27 Mayıs'ı başaran şerefli Türk Silahlı Kuvvetlerinin eseridir. Asker veya sivil her vatandaş bu anayasanın yılmaz bekçisidir. Aziz vatandaşlarım, 27 Mayıs korunacaktır. Onun eseri olan anayasa ve demokratik nizam, 27 Mayıs ruhuyla birlikte her türlü tecavüze ve maceracı heveslere karşı mutlaka korunacaktır. Bugün, bu anayasa ve onun kurduğu nizama kastetmek, Türkiye'yi sonu gelmez bir iç kavgaya, dibi görünmeyen bir uçurama sürüklemek demektir. Daha fenası, milletin varlığını, vatanın bütünlüğünü ve bağımsızlığını tehlikeye düşürmektedir. Türk ordusu daima meşruluğun yanında olmuştur. Türk ordusu, tarihin hiçbir gününde macera vasıtası olmamıştır. Bu ordu, anayasaya hıyanet edenlerin karşısına dikilmiş, fakat anayasaya karşı gelmemiştir. Bugün muhalefet partileri dâhil, bütün partilerin liderleri Başbakanın son demecinde beliren hükümet görüşünde birleşmişlerdir. Anayasa nizamına ve demokratik rejimin teminatı olan bu anayasanın meşru temeli 27 Mayıs inkılabının ruhuna bağlılık hususunda bütün partiler ittifak halinde bulduklarını açıkça ifade etmişlerdir.

Aydemir'e göndererek durumu anlattı ve emir beklediğini bildirdi. Kurye olarak giden subayın gidip gelişi sırasında hükümet Çankaya'yı terk etti. Aydemir “hepsini tutuklayın” emrini göndermişti, ancak subay bu emri ulaştıramadan köşk boşaltılmıştı. Erkanlı'ya göre 22 Şubat'ın dönüm noktası işte bu gecikme olmuştur. Orhan Erkanlı, **Askeri Demokrasi**, Güneş Yayınları, İstanbul, 1987, s.109.

²⁴ **Akis**, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.11.

²⁵ **Havadis**, 23 Şubat 1962, s.5.

Davranışlarıyla bu bağlılığı ispat edeceklerdir. Aziz vatandaşlarım, huzur içinde çalışınız. Türk milletinin büyüklüğü ve onun şanlı ordusunun kanun ve nizam içinde vazife duygusu, hangi istikametten gelirse gelsin, her türlü kötü hevesi önlemeye yetecektir. Hükümet Başkanı İsmet İnönü, millete doğru yolu göstermiştir. Bu yol aziz milletimizi selamete götürecektir. Nihayet, Türk subayı ve Türk ordusu, sana hitap ediyorum! Seni aldatmak ve yanlış yollara sevk etmek isteyenler vardır. Onlara uyma! Bizzat şerefli ordunun yüksek haysiyetini korumasını bil. Her şeyden çok sevdiğin vatanını ve onun selametini düşün, kötülere uyma. Senin eserin olan bugünkü rejimi, sana yıktırmak istiyorlar. Dikkatini çekerim aldanma. Parlak fikirler ileri sürerler, onlara kanma. Bil ki senin yanlış bir hareketin Türk milletinin felaketine sebep olacaktır.”²⁶

Gürsel’in bu konuşmasının ardından Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay’ın mesajı yayınlanmıştır. Sunay, Silahlı Kuvvetlerin başı sıfatıyla radyodan Türk halkına ve Türk ordusuna şu şekilde seslenmiştir:

“Aziz vatandaşlarım, Türk Silahlı Kuvvetlerinin şerefli mensupları! Türk ordusu ile ilgili olarak, yabancı ve düşman radyolarla maksatlı bazı haberler yayılmaktadır. Size Silahlı Kuvvetlerin başı sıfatıyla hitap ediyorum! Bu haberlerin hepsi yalandır. Yalnız bunlar, Türk vatanını parçalamak ve karanlık emelleri için aziz milletimizi bir kardeş kavgasına sürüklemek isteyenlerin maksatlı tahriklerinden ibarettir. Cumhuriyet ordusu daima ileri hareketlerin öncüsü olmuştur. Hiçbir gün meşruluk dışına çıkmamıştır. Bu ordu, bir macera ordusu değil, vatanın selameti için yüreği titreyen bir ordudur. Bu ordu, her hareketin karşısında yer almıştır. Her ne bahane olursa olsun, bir dikta rejimi kurmak istemek Türkiye’yi Ortaçağ karanlığına geri götürecektir. Böyle bir geriliğe Türk ordusu hiçbir vakit alet edilememiştir, alet edilemeyecektir. Ordumuz, Cumhuriyetimizin koruyucusudur. Kendi eseri olan 27 Mayıs’ın ve onun millete getirdiği yeni anayasanın ve demokratik nizamın yılmaz bekçisidir. Bu ordu, anayasayı çiğneyenlerin, anayasaya hıyanet edenlerin karşısına dikilmiştir. Fakat anayasa nizamını ihlâlle asla kalkışmaz. Cumhuriyet ordusu şeref yeminine sadıktır. Memlekette bir takım tahrikler olabilir. Bütün bunlara karşı mümtaz asker ve devlet adamı İsmet İnönü’nün başkanlığındaki hükümet demokratik nizam sınırları içinde her türlü tedbiri almaya azimli ve kararlıdır. Bütün siyasi partiler istisnasız onun vatanperver gayretlerini destekleyeceklerdir. 27 Mayıs’ın ruhu korunacaktır. Fakat bunu korumak 27 Mayıs’ın gayesine aykırı bir dikta rejimi kurmaya çalışmak değildir. Türk

²⁶ **Ulus**, 23 Şubat 1962, s.1.

milleti hür dünya ile ittifak halindedir. Milli selametimiz bu ittifaka ve demokratik rejime bağlı kalmakla gerçekleşir. Aziz silah arkadaşlarım, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyeti ve demokrasiyi her türlü iç ve dış tahrike karşı koruyacağız. Vazife başında bulunan meşru hükümet ve büyük milletimiz, şerefli ordunun demokrasiye, anayasaya ve vatana olan sonsuz bağlılığına güvenmektedir. Sizleri ve bütün vatandaşlarımı yürekten sevgi ve saygılarla selamlarım.²⁷

Gürsel ve Sunay'ın konuşmalarını takiben radyodan İnönü konuşmaya başlamış, fakat iki cümle konuştuğundan sonra yayın kesilmişti.²⁸ Bu noktada Talat Aydemir ve arkadaşları radyo yayınlarının gittikçe endişe verici bir hal aldığı görmüşler ve bunu önlemek gerektiği kararına varmışlardı. Bunun üzerine Turgut Dragon adındaki bir subay emrindeki birliklerle Etimesgut'taki Ankara Radyosunun verici istasyonunu ele geçirerek yayını durdurmayı başarmıştı.²⁹ Hemen ardından alelacele Etimesgut'taki az takatli verici çalıştırılarak müzik çalınmaya başlanmıştı. Bunun için, az takatli verici istasyonda bulunan bantlardan istifade edilmiştir. Yayın 21.45'e kadar devam edebilmişti. Bundan sonra hükümet yanlısı Hava Kuvvetlerine mensup birliklerin elemanları Etimesgut'un elektriğini kesmişler, böylece Etimesgut vericisi de 21.45'de susmuştu.³⁰

Hükümet bu gelişmeler karşısında halk arasındaki paniği önlemek için Esenboğa'daki bir küçük verici istasyonundan faydalanmak üzere harekete geçmiş, Başbakan İnönü de konuşmasını bu sayede ve saat 23.00'te yapmaya muvaffak olmuştu.³¹ Başbakan İnönü Türk halkına ve Türk ordusuna seslendiği konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

²⁷ **Ulus**, 23 Şubat 1962, s.1.

²⁸ **Havadis**, 23 Şubat 1962, s.5; İsen'in aktardığına göre, radyodaki yayının bu şekilde kesilmesi üzerine halkın heyecanı son haddine varmıştı. Ankaralıları Radyoetine doğru akın etmiş, ne olduğunu öğrenmeye çalışmıştı. Radyoevinin önüne biriken halk, burayı muhafaza etme vazifesini almış olan havacı subaylara durumu sormuştu. Başbakanın mesajının neden kesildiği, bu mesajları vermeye neden lüzum görüldüğünü anlamaya çalışmışlardı. Radyoevinin muhafaza eden subayların etrafı çevrilmişti. İlgililerce, halkın sorularına teknik bir arıza olduğu ve bu arıza giderildiği zaman mesajların verilmesine devam edileceği, bu bakımdan evlerine gidip beklemeleri gerektiği şeklinde cevap verilmişti. O sırada Radyoetine telefon edenler de teknik bir arıza bulunduğu, köşk ile Radyoevi arasına kurulan hattın arıza yaptığı veya bandın bozulduğu cevaplarını almışlardı. Yabancı devletlerin elçilik memurları da Radyoetine telefon etmişler ve büyük bir merak içinde Radyoevinin önüne gelmişlerdi. Gazeteciler de hadise yerine koşmuşlardı. Radyo yayınının tam Başbakanın mesajının verileceği sırada kesilmesi, bütün yurttan çeşitli söylentilere neden olmuştu. İsen, **a.g.e.**, s.74.

²⁹ **Havadis**, 23 Şubat 1962, s.5.

³⁰ **Akis**, Yıl: 8, Cilt: XXIII, Sayı: 400, 26 Şubat 1962, s.9.

³¹ **Havadis**, 23 Şubat 1962, s.5.

“Şanlı ordumuzun şerefli mensupları, meşru hükümetin başkanı ve eski bir ordular kumandanı olarak sizlere hitap ediyorum. Türk Silahlı Kuvvetleri, meşru anayasayı, demokratik nizami, tehlikeye düşürülmek istenen vatan bütünlüğünü azimle ve başarıyla korumaktadır ve koruyacaktır. Bu ordu, anayasayı çiğneyen bir iktidarı 27 Mayıs’ta meşru olarak devirmiştir. Fakat bu ordu, anayasayı çiğnemek yolunda elbette gitmeyecektir. Hükümetimiz, temelinde Türk ordusunun şerefi bulunan Cumhuriyet anayasasından, milletin ve onun ayrılmaz parçası Türk Silahlı Kuvvetlerinin vazife ve şeref duygusundan aldığı kuvvetle iş başındadır ve duruma hâkimdir.”³²

Bu bildirin okunmasının ardından saat 24.00’e doğru hükümete karşı birlikler çözülmeye başlamış, Muhafız Alayının bazı birliklerinde girişimden vazgeçilmesi hususunda bir cereyan belirmişti. Bu cereyan zaman geçtikçe kuvvet kazanmıştır.³³

Olayların isyancılar aleyhinde geliştiğini gören Talat Aydemir ve arkadaşları, kendi aralarında bir durum değerlendirmesi yapmışlardır. Buna göre, Hava Kuvvetleri bütün yurda şamil olmak üzere kendilerine karşı alarma geçmişti. 22 Şubat 1962 sabahından itibaren Albaylar Cuntasını teşkil eden kumandanlarla onlara yardım eden kumandanların tayinleri çıkmış, yerlerine başkaları getirilmişti. İsyancılar kuvvet olarak duruma hâkim görünüyorlardı fakat Gürsel, İnönü ve Sunay’ın radyodan yaptıkları konuşmalar, Hava Kuvvetlerine bağlı jetlerin gösteri uçuşları moral üzerinde etkili olmaya başlamıştı. Bu olaylardan sonra isyancılar direnmeye kararlı idiler. Ancak aralarında çözüme başlamıştı. Necati Ünsalan direnmeye devam etmenin çok kötü sonuçlar doğurabileceğini belirtmiştir. Bu noktada ikiye ayrılan askeri birlikler arasında gerçekleşecek çatışmalarla çok kanlar dökülecek, hatta dış düşmanlar Türkiye’yi işgal fırsatı ele geçirebileceklerdi. Bunun üzerine Seyhan ve Aydemir, girişimi durdurmaya karar verdiklerini açıklamışlardır. Sabaha karşı saat 03.00’te hareket tamamen durmuş, hükümet vaziyete hâkim olmuştur.³⁴

Olayların ardından Başbakan İnönü Türkiye radyolarıyla vatandaşlara hitaben şu konuşmayı yapmıştır:

³² **Ulus**, 23 Şubat 1962, s.1.

³³ Aynı saatlerde Başbakan İsmet İnönü, Genelkurmay’a gelmiş ve burada bulunan subaylar tarafından heyecanla karşılanmıştı. Bu sırada Harp Okulu karargâhından anlaşmaya yönelik bir mesaj gelmiştir. Bu mesajda “Nakil ve tayinler eski hale getirilecek. Bu olmadığı takdirde açıkta kalacak yerlere gelecekler için bu subayların fikri alınacak, Harp Okulunun arzusu üzerine Talat Aydemir yerinde kalacaktır” deniliyordu. Aydemir’in bu yeni mesajında yumuşama seziliyordu ancak hükümet kararlıydı. İsen, **a.g.e.**, s.78.

³⁴ Hale, **a.g.e.**, s.141.

“Sevgili vatandaşlarım, esef verici son olayları neticeleriyle, manalarıyla bir de size açıkça anlatmak istiyorum. 22 Şubat akşamı Ankara’da genç ve orta rütbede bir subay kadrosu masum mektep talebesini ve bazı birlikleri aldatarak harekete geçti. Ve memleket idaresini ele alarak kendi fikirlerine göre bir rejim kurmaya teşebbüs etti. Bunlar demokratik rejimin memlekette huzur tesis etmeye ve milletin kalkınmasına temine muktedir olamayacağını iddia ediyorlardı. 27 Mayıs’ın meşruluğunu kaybetmiş bir idareye karşı yapıldığını kabul etmeyen tahrikçilerin mevcudiyetini kendi davranışlarının³⁵ meşruluğunu sağlamaya yeter sayıyorlardı. Ordunun memleketi meşru bir idareye kavuşturmak için yaptığı fedakârlığı kötümeye çalışanları demokratik rejim aleyhinde tehdit olarak gösteriyorlardı. Ruhi sebepler bunlardır. Anlaşıyor ki, 27 Mayıs Askeri İhtilâli’nin kolaylıkla muvaffak olması cürete teşvik edici bir misal olmuştur. Düşünmemişler ki, 27 Mayıs İhtilâli bütün milletin vicdanında kemale gelmiş bir kurtuluş arzusunun neticesi olduğu için hemen halk tarafından benimsenmiştir. 22 Şubat’ta teşebbüs edilen hareket ise, uğradığı tecavüzlere karşı ordudaki infialden ümit besleyen, kumanda ettiği kıtaları aldatan, ordunun başındaki büyük kumandanları kendileriyle beraber göstererek mektep talebelerini kandıran ve bir ihtilâl hükümetinin başına geçmek isteyenlerin hareketi olmuştur.”³⁶

Olaydan sonra varılan karar uyarınca Aydemir ile birlikte hareket ettikleri saptanan ve aralarında Fethi Gürcan, Turgut Alpogut, Dünder Seyhan’ın da bulunduğu 21 kişi emekliye sevk edilmişlerdir. Ayrıca Jandarma Genel Komutan Vekili Tuğgeneral Abdurrahman Doruk ile diğer 12 subayın görev yerleri değiştirilmiştir.³⁷ Böylece henüz sivilleşen yönetime karşı girişilen bir askeri müdahalenin önü alınabilmiştir.

2- II. Talat Aydemir Olayı ve Radyo

Aydemir’e göre, ilk giriştiği olaydan sonra ülkedeki durum değişmediği gibi daha da kötüleşmişti. Bu gidişatı değiştirmek için yeni bir girişimin gerekliliğine inanan Talat Aydemir, Emin Arat, Necati Ünsalan, Turgut Alpogut, Fethi Gürcan, Bahtiyar Yalta, Mustafa Ok gibi isimler bir araya gelmiş ve düşünülen girişim üzerinde çalışmaya başlamışlardı. Bu çerçevede önceden kurdukları SKB’yi yeniden canlandırmayı uygun görmüşler,

³⁵ *Ulus*, 27 Şubat 1962, s.1 ve 6.

³⁶ *Ulus*, 27 Şubat 1962, s.1 ve 6.

³⁷ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s.116.

bundan sonra orduya sızmak suretiyle kuvvet temin etmek çabalarını arttırmışlar ve kısa süre içinde büyük bir güce ulaşmayı başarmışlardır.³⁸

Diğer taraftan 22 Şubat'tan sonra Hava Kuvvetlerinin içinde dört kademeli bir hava cuntası oluşmaya başlamıştı. Bu cuntanın çalışmaları artınca Genelkurmay Başkanının emri ile Hava Kuvvetleri Kumandanı Orgeneral İrfan Tansel cuntadan 11 hava subayını 2 Aralık 1962'de emekliye sevk etmiştir.³⁹ Bu yaşanan gelişmeler Silahlı Kuvvetler içindeki temasları açıkça ortaya çıkarmıştır. Ayrıca 11'ler hem 14'lerle hem de Aydemir grubuyla yaklaşmışlardı.⁴⁰ Bahsedilen bu gruplar arasında çeşitli görüşmelerin yapıldığı ve gruplar arasındaki ilişkilerin dönemin basınına kadar yansıdığı görülmüştür.⁴¹

Diğer taraftan 22 Şubatçıların ihtilâl için giriştikleri hazırlıkların kısa zamanda gelişmesine siyasi olaylar büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Bu noktada 22 Şubat olaylarına adı karışan subaylar hakkında adli kovuşturma yapılmayacağına dair kanunun kabul edilmesi AP tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştı.⁴² Bazı AP'liler askeri affın siyasi afa birlikte mütalaası gerektiğini ileri sürmüşler, her iki grup suçlu hakkında ortak bir af kanununun çıkarılması gerektiğini iddia etmişlerdi.⁴³ 28 Mart 1963'te Celal Bayar'ın, Kayseri Cezaevinden koşullu olarak tahliye edilmesi siyasi

³⁸ Bu noktada aralarında görev taksimatı yapmışlar, kimin hangi askeri birlik üzerinde çalışacağını tespit etmişlerdi. Buna göre, Talat Aydemir ve Turgut Alpagut Harp Okulu öğrencilerine, Fethi Gürcan ile Erol Dinçer Tank Okuluna, Yaşar Başaran, Hakkı Sümer ve Rıfki Erten 229. Piyade Alayına, Yaşar Başaran, Hakkı Sümer ve Tevfik Saltoğlu Genelkurmay Kışla Kumandanlığına, Talat Aydemir, Yaşar Başaran ve Fethi Gürcan Jandarma Subay Okulu ve Jandarma Birliğine, Fethi Gürcan Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayına, İzzet Köz Hava Kuvvetlerine çengel atacaktardı. Ayrıca İstanbul'un durumu da planlanmıştı. Buna göre, Osman Deniz Kartal'daki İkinci Zırhlı Tugay Kumandanlığına, Cevat Kırcı Birinci Zırhlı Tümen Kumandanlığına, Fethi Gürcan ve Osman Deniz Süvari Atlı Yarışmalar Grubuna, Osman Deniz Harp Okuluna çengel atacaktardı. Onların bu çabaları ve elde ettikleri kazanımları için ayrıntılı bilgi olarak bkz. Örtülü, **a.g.e.**, s.317vd.

³⁹ Bedii Faik, **İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1967, s.229.

⁴⁰ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 1994, s.218vd.

⁴¹ Söz konusu ilişkilerle ilgili olarak şu ifadelere yer verildiği görülmüştür: "13 Kasım operasyonu ile yurt dışında vazifelere tayin edilen 14'lerin temsilcisi Orhan Kabibay, 14'lerin bir gayeleri olduğunu ifade etti. Kabibay bunları anlatırken, yanında oturan 22 Şubat olaylarından sonra emekliye sevk edilen Kurmay Yarıbay Ruhi Soyuyüce, ihtilâlcinin sözlerini tasdik ettiğini belirtti ve 22 Şubatçıların 14'lerle birlikte olduğunu söylemekten çekinmedi. Esasen Kabibay Türkiye'ye geldiği günden beri devamlı olarak 22 Şubatçılarla temas etmekteydi." **Akis**, Yıl: 9, Cilt: XXIV, Sayı: 420, 9 Temmuz 1962, s.11.

⁴² **Ulus**, 26 Nisan 1962, s.1; **Ulus**, 31 Mayıs 1962, s.1.

⁴³ **Ulus**, 20 Nisan 1962, s.1.

arenada yaşanan gerginlikleri daha da arttırmış, Ankara ve İstanbul başta olmak üzere bazı şehirlerde gençlik hareketleri görülmüş, AP'lilerin mukabil gösterilere kalkışmasıyla da ülkedeki tansiyon iyice artmıştı.⁴⁴ Bu noktada bir yandan ülkedeki tansiyonun giderek artması, diğer yandan kendisine rakip olarak gördüğü Türkeş ve Kabibay gruplarından daha önce davranma isteği Aydemir'i harekete geçirecekti.

Aydemir, çoğu kendisi gibi 22 Şubat emeklisi, birkaçı da çok küçük rütbeli olan muvazzaf subay ve Harp Okulu öğrencileri ile 20 Mayıs saat 24.00'te harekete geçmiştir.⁴⁵ İsyancıların ilk hedeflerinden biri tıpkı 22 Şubat'ta olduğu gibi Radyoemini ele geçirmektir. Bu çerçevede Aydemir'in idaresi altındaki kuvvetlerden bir kol Bahçelievler yoluyla Radyoemini istikametinde ilerlerken diğeri Hava Kuvvetleri Komutanlığı üzerinden Genelkurmay Başkanlığı binası önüne gelmiştir. Tank Okulundan aldıkları tanklardan üç tanesi Radyoemini zapt etmek üzere Meclis önüne, Kızılay'a ve Sıhhiye'ye gitmiş ve hiç ateş açılmadan Radyoemini zapt edilmiştir.⁴⁶

Eğer Aydemir'in ya da İstanbul ayağının önemli ismi Osman Deniz'in anlatımına bakılacak olursa, bütün düğüm, Ankara'da radyonun ele geçirilmesi ve ardından ihtilâl bildirisinin okunması ile harekete geçecek ve geçmesi beklenen birliklerin hareketlenmesi üzerine kuruluydu. Bu çerçevede her şey Ankara'daki başarıya, Ankara'daki başarı da radyonun ele geçirilmesine ve anonsuna bağlıydı.⁴⁷ O gece Radyoemini saat 24.00'te normal posta kapanışı yapılmış, nöbetçi spiker Müberra Yetkin stüdyoyu terk etmek üzereyken binayı basan silahlı grup yayın yapılacağını ve stüdyolara girilmesini söylemiştir. Nöbetçi teknik ekip de zorla görevi başına geçirilmiştir. İlk yayın saat 00.12'de yapılmış, bir üsteğmen, altında "İhtilal Komitesi adına Talat Aydemir" imzası bulunan, pelür kâğıdına yazılmış bir beyannameyi radyodan okumaya başlamıştı.⁴⁸ Silahlı Kuvvetlerin yönetimi devralmaya mecbur kaldığı, Büyük Millet Meclisi'nin feshedildiği ve her türlü siyasi faaliyetin yasaklandığını ilan eden beyannameye şu ifadelerle yer verilmiştir:

"Halaskar Fedailerini idareyi ele almışlardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi feshedilmiştir. Hükümetler partizanca hareket ederek anayasayı çiğnemişlerdir. Halaskar Fedailerini Atatürk'ün yolundadır. Memlekette ekonomik ve sosyal bakımdan ilerici bir

⁴⁴ *Akis*, Yıl: 9, Cilt: XXVII, Sayı: 457, 30 Mart 1963, s.15.

⁴⁵ *Akşam*, 21 Mayıs 1963, s.1.

⁴⁶ *Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.9vd.

⁴⁷ Cemil Koçak, *Darbeler Tarihi 27 Mayıs, 22 Şubat, 21 Mayıs ve 12 Mart*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s.140.

⁴⁸ *Ulus*, 21 Mayıs 1963, s.1; *Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.8.

demokratik rejim kurulacaktır. Türkiye Cumhuriyeti içindeki vatandaşlarımız ve yabancılar emniyet içinde olduklarından emin bulunmalıdırlar. Bütün idari mekanizmadaki idare amirleri iş başında kalarak asayiş ve emniyet kuvvetlerine yardımcı olacaklardır. Büyük Türk milleti adına yapılan bu hareket bir şahıs, bir zümre veya parti adına yapılmamıştır. Saat 00.04'den itibaren ihtilâl parolasını bilmeyen hiç kimsenin dışarıya çıkmaması ehemmiyetle tebliğ olunur. Ankara ve İstanbul'da örfi idare ilan edilmiştir. Sokağa çıkana ateş edilecektir.”⁴⁹

İsyancılara bağlı askeri birlikler şehirdeki bazı noktaları ele geçirerek mevzilendikleri ve Ankara Radyosunu ele geçirip ihtilâl lehine yayına başladıkları sırada hükümette işin vahametini anlamış ve derhal karşı tedbirler almaya başlamıştır. Başbakan ve bazı bakanlarla, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Kumandanları Cumhurbaşkanlığı Köşkünü karargâh haline getirmişlerdir. Buradaki görüşmeler sonunda isyancıların emrine giren askeri birliklerin kışlarına döndürülmesi için teşebbüslere girişilmesi ve hükümete bağlı birliklerin Harp Okulunu çevirerek isyancıların genel

⁴⁹ **Aksam**, 21 Mayıs 1963, s.1; Adı geçen beyannamenin tamamı şu şekildedir: “Dikkat dikkat, şimdi Türk Silahlı Kuvvetleri İhtilâl Karargâhının bildirisini dinleyeceksiniz. Büyük Türk Milletine: 1- Gayesi ve vazifesi milletimizin kurtarıcısı ve Cumhuriyetimizin koruyucusu büyük Atatürk’ün ilkeleri ile çizdiği yolda yürümek ve milletimizi çağdaş uygarlık seviyesine ulaştıracak refah, huzur ve güvenlik içinde yaşatma olan Büyük Millet Meclisi ve onun hükümetleri, mevcut anayasa ve kanunları hiçe sayarak partizan bir zihniyetle hareket etmeleri neticesinde ekonomik, sosyal ve politik hayatımızı tamamen felce uğratmışlar ve millet ve devletimizin bekasını tehlikeye düşürmüşlerdir. Durumu çok yakından ve hassasiyetle izleyen Türk Silahlı Kuvvetleri, bu şartlar altında büyük milletimizin isteklerine uygun olarak ve bunu milli vazifesi bilerek idareye el koymak zorunda kalmıştır. 2- Türk Silahlı Kuvvetleri, tamamen Atatürk ilkelerine bağlı olarak milletimizin muhtaç olduğu kuvvetli, istikrarlı, devrimci ve demokratik cumhuriyet idaresini kuracak ve memleketi amacına ulaştıracaktır. Bu amaç, Türk milletinin refahı, huzuru, hızla çağdaş uygarlık seviyesine yükselmesi, eşitlik, bütünlük, birlik ve güven içinde milli şeref ve haysiyetle bütün hürriyetlerine sahip olarak barış içinde yaşamasıdır. 3- Bu maksatla, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu feshedilmiştir. Bütün siyasi partiler ile siyasi partilere bağlı veya siyasi mahiyette olan bütün dernekler kapatılmış ve her türlü siyasi faaliyet men edilmiştir. 4- Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde vatandaşlarımızın ve yabancıların mal ve can emniyetleri ile hak ve hürriyetleri, mevcut kanunlarımızın dâhilinde Türk Silahlı Kuvvetleri ile Emniyet Kuvvetlerinin teminatı altındadır. 5- Birleşmiş Milletler Anayasasına tamamen riayetle mevcut anlaşma ve dayanışmalarımıza sadık kalınacaktır. 6- İdare mekanizması, amirleri ve emniyet teşkilatı mensupları normal vazifelerine devam edecekler, Silahlı Kuvvetler ve emniyet teşkilatı mensupları idare amirlerine her türlü yardımı yapacaklardır. 7- Büyük Türk Milleti, hiçbir şahıs, zümre ve parti adına hareket etmeyen ve yalnız milletine karşı borçlu olduğu vazifesini yapan senin Silahlı Kuvvetlerinin zaman zaman yayınlayacağı bildirileri bir vakar, huzur ve güvenlik içinde bekle. Halaskar Fedailerini yalnız ve daima senin emrinde ve hizmetindedir. Türk Silahlı Kuvvetleri İhtilâl Genel Karargâhı Adına Talat Aydemir. İsen, a.g.e., s.194-195.

karargâhının ele geçirilmesi kararlaştırılmış, kararların derhal uygulanması için sorumlu kumandanlara emirler verilmişti. Bu arada isyancıların elinde bulunan Ankara Radyosunun alınması görevi de Merkez Kumandanlığa verilmişti. Çankaya Köşkünde alınan bu karar gereğince Ali Elverdi yanına bazı subayları da alarak Radyoevine gelmiş ve Radyoevi hükümet yanlısı güçlerin eline geçmiştir. Ali Elverdi Radyoevinin önüne geldiğinde yaptığı ilk keşifte içeriye girmenin son derece kolay olacağını tespit etmiş zira isyancıların emniyet kuvvetleri gayet dağınık bir vaziyettedir.⁵⁰

Radyonun bu şekilde el değiştirmesinden sonra Ali Elverdi tarafından radyodan yapılan konuşmada halka şu şekilde seslenilmiştir:

“Muhterem Türk Milleti! Burası Ankara Garnizon Komutanlığı, ben 28. Tümenin Garnizon Kurmay Başkanım. Yarbay Ali Elverdi. Tekrar ilan ediyorum, bundan evvel yapılan iş yanlış, şimdi düzelttik. Radyoevi tekrar muhafaza altına alındı. Ankara sükûnet ve selamete kavuşturuldu. Bundan evvel yapılan üç buçuk tane çapulcunun sergüzeştçe hareketi idi. Bu harekete bu anda son verilmiştir. Birlikler size hitap ediyorum! Türk ordusu herkes kışlarına dönsün, herkes ikinci emri beklesin. Türkiye Cumhuriyeti şerefli ordusu Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Komutanlığı, bütün Türk milletine hitap ediyorum. Ordumuza hitap ediyorum. Herkes kışlarına çekilsin. Ve istirahatına geçsin. Bundan önce yapılmış olan harekât sergüzeştlerin hareketinden başka bir şey değildir. Türk şerefli ordusunun şerefli subay ve mensupları derhal yataklarından kalkmış silahına sarılmış yapılan bu sergüzeştçe harekete son vermiştir. Türk ordusu demokrasinin aşığıdır. Milli irade, ordu ve millette husule gelen, bizim hepimize gelen evladımızdır. Biz milli iradenin bekçisiyiz. Sonuna kadar kanımızı ve canımızı vermeye hazırız. Muhterem Türk Milleti! Tekrar ediyorum, bundan önce yapılan harekât yanlış bir harekettir. Son verilmiştir. Bu hareket onların skandalı ile netice bulmuştur.

⁵⁰ **Akis**, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.10; Ankara’da olduğu gibi İstanbul’da da isyancıların ilk hedeflerinden biri radyoyu ele geçirmektir. Ama İstanbul’da işler Ankara’daki kadar kolay olmamıştır. Üniforma giymiş birkaç 22 Şubatçı ve birkaç subay gece yarısına doğru Harbiye’ye gelmişler ve Radyoevinin karşısındaki kız lisesinin duvarları dibinde gizlenmişlerdi. Gece yarısını biraz geçtikten sonra, Ankara Radyosunun zapt edildiği sıralarda binaya hücum etmişlerdi. Ancak nöbetçiler kendilerine ateşle mukabele etmişler, buna rağmen gruptan bazıları içeri girebilmişlerdi. Fakat durumu haber alan Birinci Ordu Emniyet Kuvvetleri süratle müdahalede bulunmuşlar, asiler hiçbir yayın yapmadan ele geçirilmişlerdir. Birinci Ordu Komutanı Refik Yılmaz hepsini derhal hapsedtirmiş, radyoya yayın yapması için emir vermiştir. Ankara Radyosunun Harbiyeliler elinde olduğu veya sustuğu sırada gerçek durumu kendi imzasıyla memlekete bildirmiştir. **Akis**, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.15; **Akşam**, 21 Mayıs 1963, s.1.

Türk ordusu duruma hâkimdir. Türk ordusu derhal kışlarına dönecek, emir bekleyecektir. Yayına arada devam edilecektir.”

Bu anonstan sonra aynı içerikli yayınlar aralıklarla halka aktarılmaya devam edilmişti.⁵¹ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Ali Elverdi radyodan, işin bir sahtekârlıktan ibaret bulunduğunu, Türk Silahlı Kuvvetlerinin tamamen hükümetin ve Genelkurmay Başkanının emri altında anayasa nizamını ve demokrasiyi desteklediğini, Ankara’dan başka hiç bir yerde hadise olmadığını, macera peşindeki sergüzeştlerin en kısa zamanda yakalanarak cezalarının verileceğini ilan etmiştir.⁵²

Koçak’ın ifadelerine göre kader anı, Ali Elverdi’nin radyo binasını basıp, yayını kesmesiydi. Radyodan ihtilâlin önünün alındığı anonsu geçince, Ankara’da bazı birlikler, İstanbul’da ise harekete geçmeye hazırlanan ya da geçmiş bulunan bütün birlikler geri dönmüşlerdi.⁵³ Radyo isyancıların elinde bulunduğu sırada, birçok birlik kendilerini desteklemek üzere hazırlıklara girişmiş, bunlardan bir kısmı İhtilâl Genel Karargâhı tarafından yayınlanan bildirimlerin altında Talat Aydemir’in imzasının bulunması yüzünden, diğer bir kısmı da ihtiyatı elden bırakmadıkları için fiili harekete geçmemişlerdi. Ali Elverdi’nin hükümetin duruma hâkim olduğu yolundaki sözleri, ihtilâle katılıp katılmamakta tereddüt geçiren bu birlikleri hükümeti destekleyenlerin safında toplanmasına neden olmuştur.⁵⁴

Ankara’nın ana caddelerini ve kavşak yerlerini tutmuş olan bu ihtilâlcî grupların radyonun el değiştirmesi ve muayyen bir süre sonra neşriyatın

⁵¹ Bu anonstan sonra çalınan marşların ardından halka yeniden şu şekilde seslenilmiştir: “Muhterem Türk Milleti! Size Silahlı Kuvvetlerin sesini duyuruyorum, Silahlı Kuvvetler tamamen duruma hâkimdir. Türk Silahlı Kuvvetleri hükümetin emrindedir. Bundan önce yapılan anonslar ve yayınlar birkaç çapulcunun marifetiydi, buna son verilmiştir. Şimdi Silahlı Kuvvetler bunları toplamakla meşguldür. Türk Silahlı Kuvvetleri vazifesinin başındadır. Hükümetin emrindedir. Hükümetin icraatına son verilmemiştir. Bundan önceki yayınlar tamamen yalan ve yanıştır. Hiçbir kimse tevkif edilmemiştir. Hiçbir hükümet mensubu toplanmamıştır. Bu harekete hiçbir ordu mensubu katılmamıştır. Türk ordusu hükümetinin emrinde olarak bu yapılan isyan hareketini, silah çekme hareketini bastırmış ve iş başına gelmiştir. Birçok rivayetler olabilir, bunların hepsi yalandır. Kan dökülmemiştir. Hareketi yapanlar üç buçuk çapulcudan ibarettir. Onların da harekâtına son verilmiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri duruma hâkim olmuştur. Hükümet iş başındadır. Türk Silahlı Kuvvetleri Kara, Deniz, Hava ve Jandarma Kuvvetleri emniyet mensupları hükümetin emrinde ve emir beklemek üzere vazife başındadır.” Talat Aydemir’in hatıratında yer verilmeyen Ali Elverdi’nin bu konuşması sonradan Mamak Mahkemesi gerekçeli kararından alınarak hatırat eserine içine dâhil edilmiştir. Talat Aydemir, **Ve Talat Aydemir Konuşuyor**, May Yayınları, İstanbul, 1966, s. 250-251.

⁵² **Ulus**, 21 Mayıs 1963, s.1 ve 7.

⁵³ Koçak, **a.g.e.**, s.141.

⁵⁴ Örtülü, **a.g.e.**, s.449.

kesilmesi sonrasında telaşları artmış, subaylar birliklerine gitmek için çareler aramaya başlamışlardı. Hava Kuvvetleri Komutanlığı ve civarı tıpkı 22 Şubat'ta olduğu gibi havacıların kontrolü altındaydı. Diğer bütün bölgelere ise emekli subayların sevk ve idare ettiği Harbiyeliler hâkimdi.⁵⁵

Radyonun hükümet yanlısı birlikler tarafından ele geçirilmesinden sonra Yarbay Ali Elverdi tarafından yapılan konuşma yaklaşık olarak yarım saat devam etmiştir. Bundan sonra Harp Okulu öğrencileri takviye olarak yeniden Radyoevine gelmişler ve ateş açarak nöbetçileri bertaraf etmişlerdi. Böylece Radyoevi yeniden isyancıların kontrolüne girmişti. Ardından Radyoevine hâkim olan isyancılar radyodan İhtilâl Karargâhı adına şu anonsu okumuştur: “1- 21 Mayıs 1963 günü 00.00 saatten sonra ihtilâl için verilen özel parolayı bilmeyen hiçbir vatandaş sokağa çıkmayacaktır. 2- Aksi hareket eden kim olursa ateş edilecektir. İstanbul, Ankara vilayetlerinde şu andan itibaren örfi idare ilan edilmiştir.”⁵⁶

Bu kez Radyoevindeki peş peşe tuhaf radyo yayınları hükümeti kesin bir karşı harekete zorlamıştır. Bundan sonra hükümete bağlı olan 228. Piyade Alayı kısa bir süre sonra Ankara Radyosunun Etimesgut vericisine hâkim olmuş ve kent merkezindeki radyo stüdyoları ile Etimesgut'taki aktarıcılar arasındaki hatlar kesilmiştir. Ardından oradan yayın yapmaya

⁵⁵ Olayların bu şekilde gelişmesi üzerine isyancıardan Fethi Gürcan, Münip Tepeci ile birlikte Meclis ve Radyoevi üzerinde bekleyen mütereddit öğrencilerin morallerini takviyeye çalışacak faaliyete girişmişlerdi. Genelkurmay önündeki Harbiyeliler açtıkları ateşin mukabele görmesi üzerine dağılmışlardı. Çoğu, soğukkanlı bir şekilde düşünmeye başlamış, harekâtın kumandanlar tarafından desteklenmediğini anlamıştı. Genelkurmayda toplanan subaylar da genç Harbiyelileri harekâtтан vazgeçirmek için her çareye başvurmaya başlamışlardı. İsen, *a.g.e.*, s.214-216.

⁵⁶ *Ulus*, 23 Mayıs 1963, s.7; Ankara Radyosunun ikinci defa ihtilâlcilerin eline geçmesi şöyle olmuştur: Radyo hükümet kuvvetlerinin eline geçtiği sırada Meclis önünde bulunan 22 Şubatçılardan Emekli Üsteğmen Erol Dinçer, Ali Elverdi'nin konuşmasını duyar duymaz harekete geçmiş ve yanına aldığı üç manga Harbiyeliyle Ankara Radyosuna doğru yol almaya başlamıştı. Erol Dinçer, emrindeki Harp Okulu öğrencilerini tanklara bindirdikten sonra, hızla Radyoevine doğru harekete geçirmişti. Emrindeki bölüğü Büyük Sinemanın önünde ihtiyatta bekleten Üsteğmen Yaşar Korkut da bölüğüne Radyoevini kuşatma emri vererek faaliyete iştirak etmişti. Radyoevini, Merkez Kumandanlığına mensup bir inzibat binbaşısı korumaktaydı. Erol Dinçer, binbaşıya hitaben “Radyoevini teslim edin, yoksa ateş açacağız!” diye bağırmişti. Ardından Harbiyeliler ellerindeki silahlarla gelişi güzel ateş etmeye başlamışlardı. Harbiyelilerin ateş açması üzerine Radyoevinin önünde bir panik başlamıştı. Bundan istifade eden Erol Dinçer, tanktan inerek yanına aldığı birkaç Harbiyeli ile içeri girmiştir. Dışarıda kalanlara da içeriye kimseyi sokmamaları için talimat vermiştir. Bu sırada Yaşar Korkut'un emrindeki bölük de Radyoevinin önüne gelerek mevzilenmiştir. Erol Dinçer, Radyoevine girer girmez doğru Ali Elverdi'nin bulunduğu kumanda odasına çıkmış ve Merkez Kumandan Muavininin tabancısını alarak mikrofonu hâkim olmuştur. Böylece radyo tekrar ihtilâlcilerin eline geçmiştir. Örtülü, *a.g.e.*, s.449vd.

devam edilmiştir.⁵⁷ Bu çerçevede Sunay, Silahlı Kuvvetlerin hala hükümetin emrinde olduğunu bildirdiği duyurusunu Etimesgut aktarıcılarını kullanarak halka ilan etmiştir.⁵⁸ Sunay duyurusunda halka şu şekilde seslenmiştir:

“Silahlı Kuvvetler hükümeti desteklemektedir. Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Kuvvetleri hükümetin emrindedir. Talat’ın üç beş insanı hiçbir zaman duruma hâkim olamaz. Maceraperestler muhakkak yakalanıp, cezalarını göreceklendir. Endişeye mahal yoktur. Ankara içinde ve dışında Silahlı Kuvvetlere mensup Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Kuvvetlerine ait bütün birlikler kumandanlarının emrinde ve memleketin selameti için gerekli tedbirleri almış bulunmaktadır. Muhterem halk efkârına ve Silahlı Kuvvetlerimize zaman zaman bilgi arz edilecektir.”

Bu bildiri 4.50’ye kadar sık sık tekrarlanmıştır.⁵⁹ Bu bildirilerin radyodan okunmasının olayların gidişatı üzerinde önemli tesiri olmuş, durumla ilgili olarak girişimin lideri Talat Aydemir’in şu ifadelerine yer verdiği görülmüştür: “Bu andan itibaren subaylarda kıta kumandanlarında bir çözülme başladı. Hâlbuki karşımızda hiçbir kıta yoktu. Subaylar tankları, bölükleri bırakıp kaçmasa idi, hiçbir şey olmayacaktı. Tek radyonun bu kadar etkili olduğunu o zaman anladım. Mağlubiyetimizin tek sebebi radyodur.”⁶⁰

Yukarıda belirtilen Genelkurmay Başkanı Sunay’ın ifadelerinin yer aldığı ve arada müziklerin de çalındığı radyo yayınından sonra saat 2.10 civarında Talat Aydemir grubu Etimesgut vericisini tekrar ele geçirmiş ve oradan Türk Silahlı Kuvvetlerinin bütün Türkiye’de hâkim olduğunu bildirdiği tebliği okumuştur. Bu tebliğde İhtilal Komitesi adına Talat Aydemir şeklinde yayın yapıldığı duyulmuştur. Bu yayın iki defa tekrarlandıktan sonra Etimesgut verici istasyonu tekrar kesilmiş, hükümet birlikleri tarafından yeniden kontrol altına alınmıştır. Yukarıda verilen Sunay’ın mesajı aralıklarla tekrarlanmaya devam edilmiştir.⁶¹

Diğer taraftan Genelkurmaylıkça isyancıların girişimine son vermek için gerekli tedbirlerin hepsine başvurulmuştur. Bu çerçevede Ankara’da Genelkurmay Başkanı üç ordunun başı ile konuşmuş ve onların bağlılığını almıştır. Ardından Tural, Üçüncü Orduyu; Yılmaz, Birinci Orduyu alarm vaziyetine getirmişti. Sivas’ta bulunan Tulga da oradan aynı tedbirleri almıştı. Daha sonra bütün birlikler, kendi Ordu Komutanlıklarıyla irtibat

⁵⁷ **Akşam**, 21 Mayıs 1963, s.1.

⁵⁸ **Ulus**, 21 Mayıs 1963, s.1.

⁵⁹ **Akşam**, 21 Mayıs 1963, s.5.

⁶⁰ Aydemir, **a.g.e.**, s.255.

⁶¹ **Akşam**, 21 Mayıs 1963, s.1.

kuranlar o vasıtaıyla, diğerleri bizzat Genelkurmay'a sadakatlerini bildirmişlerdi. Kara, Deniz, Hava ve Jandarma Kuvvetleri tam ve kesin olarak hükümetin emrine girmişlerdi.⁶²

Bu bağlılıktan sonra Genelkurmay isyancıları kontrol altına almak için, Ankara'da Muhafız Alayının iki bölüğünü ilk başta isyancılara karşı harekete geçirmiştir. Bir bölük Kızılay'a inerek Çankaya yolunu tıkamış, bunlarla Harbiyeliler arasında, Bulvar Palas'ın önünde şiddetli ateş teatisi yapılmıştır. Ancak Muhafız Alayının subayları, erlerine gençler üzerine değil havaya ateş edilmesi talimatını vermişlerdi. Bu yüzden Harbiyelilerin kendilerine ateş edilmeyeceği kanaati onları cesaretlendirmiştir. Aslında, çok kan dökülmesi göze alındığı takdirde Ankara'yı bir baştan ötekine Muhafız Alayıyla temizlemek mümkündür. Ama Başbakan ve Genelkurmaydaki yüksek komutanlar asilere merhametsiz davranmaya bir lüzum hissetmemişler, gün ağarınca kadar mehil tanımışlardı. Sabaha karşı şehrin Bakanlıklar ile Ulus arası Harbiyelilerin, Bakanlıklar ile Çankaya arası ise hükümet kuvvetlerinin kontrolüne geçmişti. Harp Okulu öğrencileri paniklemişler ve zaman zaman radyoyu dinleyip durum hakkında bir bilgi edinmeye çalışmışlardır. Radyoda sadece Genelkurmay Başkanının mesajı yayımlandığından her geçen saat asilerin ümidini biraz daha kırmıştır.⁶³

Hükümet isyancıların yer yer silahlı çatışmaya varan davranışları ve isyancıların kolay kolay teslim olmak niyetini taşımadıklarını anlaması üzerine Genelkurmay Başkanından sıkı tedbirler alınması istenmiştir. Bu çerçevede Hava Kuvvetleri Kumandanlığı ile temasa geçilerek isyancıların jetlerle tazyik olunmaları hususunda karara varılmıştır.⁶⁴ Bu kararın ardından sabaha karşı saat 3.30 sularında Etimesgut istasyonu Cevdet Sunay adına radyoda şu bildiriye tekrarlamaya başlamıştır: "Havada uçan Türk Hava Kuvvetleri tayyareleri hükümetin ve Genelkurmay Başkanlığının emrinde olarak havada vazife beklemektedirler. Yolunu sapıtırmış bir kısım Harbiyelilerin ve yanlış yolda olan azınlığın derhal kışlarına çekilmelerini ve silahlarını bırakmalarını emrederim. Aksi takdirde bütün Silahlı Kuvvetlerle birlikte yarım saate kadar Hava Kuvvetleri taarruz edecektir."⁶⁵

Radyo, bu tebliğin yanı sıra havada görülen uçakların hükümetin emrinde olduğunu belirtmiş ve "Biraz sonra Sayın Cumhurbaşkanı ve Başbakanın aziz Türk milletine beyanatı yayınlanacaktır" anonsu yapılmıştır. Bu anonsun yapıldığı bildiride ise şu ifadeler yer verilmiştir:

⁶² *Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.15.

⁶³ *Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.15.

⁶⁴ *Akşam*, 21 Mayıs 1963, s.1; *Akis*, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.16.

⁶⁵ Aydemir, a.g.e., s.257.

“Hükümet tamamen duruma hâkimdir. Biraz sonra Sayın Reisicumhur ve Başbakanın aziz Türk milletine beyanatları yapılacaktır. Havada görülen uçaklar hükümeti desteklemekte ve Genelkurmay Başkanı emriyle uçmaktadır. Havada uçan Türk Hava Kuvvetleri tayyareleri hükümetin emrinde olarak vazife beklemektedir. Yolunu sapıtmış bir takım Harbiyelilerin ve yanlış yolda olan azınlığın derhal kışlarına çekilmelerini ve silahlarını bırakmalarını emrederim. Aksi takdirde bütün Silahlı Kuvvetlerle beraber, yarım saate kadar Hava Kuvvetleri taarruz edecektir.”

Hava Kuvvetlerinin Silahlı Kuvvetler ile birlikte taarruz edeceğini bildiren beyanname, isyancılar arasında bir şok tesiri yaratmıştı. Harp Okulunun bombardıman edileceğini duyanlar tam bir paniğe kapılmışlardı.⁶⁶

Bu kararın uygulanması ile jetlerin mitralyöz ateşi karşısında Harbiyeliler çekinmişlerdi. Saat 5.38 sularında da radyodan ve hoparlörlerle Harbiyelilere, son sert ihtarda bulunulmuş okullarına dönmedikleri takdirde ateş edileceği bildirilmiş ve sonra ateş açılmıştı. Jetler Talat Aydemir’in karargâhını kurduğu Harp Okulunun üzerinde uçmuş ve karargâhı makineli tüfekle taramışlardı.⁶⁷ Saat 7.30’a doğru Çubuk’tan gelen alay Ulus kesiminden, Muhafız Alayı Bakanlıklar istikametinden şehri taramaya başlamışlar, Harbiyelilerin bütün mukavemetinin kırılması⁶⁸ ile hükümet duruma tamamen hâkim olmuştur.

Başbakan İnönü başarısızlıkla sonuçlanan hükümet darbesi teşebbüsünün ardından 21 Mayıs günü Cumhuriyet Senatosunda yaptığı konuşmasında şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Olayların memleket açısından ne derece elem verici olduğunu belirtmeye lüzum yoktur. Vazife şehitleri vermiş olmamız teessürümüzü derinleştirmektedir. Tek tesellimiz, demokratik rejimin ve anayasa hâkimiyetinin bu imtihandan da başarı ile çıkmış olmasıdır. Dün gece de söylediğim gibi, Türkiye’de demokratik rejim ebediyete kadar şerefle yaşayacaktır. Anayasayı

⁶⁶ Genelkurmay Başkanının sık sık tekrarlanan bu bildirimleri artık ihtilâlcilerin sonunun geldiğini göstermekteydi. Nitekim onlar da ümitlerini kesmişler, kaderlerine boyun eğmeye başlamışlardı. Boyun eğmeyenler, Meclis ve Genelkurmay önünde mevzilenmiş Harbiyeliler ile Radyoevi civarındaki öğrencilerdi. Bilhassa Meclis ve Genelkurmay önündekiler şiddet göstermişlerdi. Bunların başında bulunan Remzi Kılıç öğrencilere uçaklara ateş açtırmış, bunun üzerine hükümet kuvvetleriyle aralarında şiddetli bir çatışma başlamıştı. Ardından Çankaya sırtlarından Meclis önüne doğru gelen jetler, Bakanlıklardan Harp Okulunun arkasına kadar olan kısmı makineli tüfek ateşiyle taramaya başlamışlar, bazı ölü noktalara da bombalar atmışlardı. Nihayet, birlikler silahlarını bırakarak teslim olmuşlardı. İsen, a.g.e., 224vd.

⁶⁷ Akşam, 21 Mayıs 1963, s.1; Akis, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.16.

⁶⁸ Akis, Yıl: 10, Cilt: XXVII, Sayı: 465, 25 Mayıs 1963, s.17.

ihlâl edenlere karşı 27 Mayıs'ı milletle birlikte başarmış olan Türk Silahlı Kuvvetleri, anayasayı yine milletle birlikte her tecavüze karşı koruyacaklardır.”⁶⁹

Sonuç

Kitle iletişim araçlarının siyasal olayların gelişimi üzerindeki etkisi düşünüldüğünde hükümete karşı girişilecek darbe girişimi esnasında da önemi ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet tarihinde kitle iletişim araçlarının darbe girişimlerinin gidişatı üzerindeki etkisini açıkça ortaya koyacak kalkışmalardan biri de 22 Şubat 1962 tarihli I. Aydemir Olayı ve 21 Mayıs 1963 tarihli II. Aydemir Olayı'dır.

Bu çerçevede bakıldığında Aydemir liderliğinde yapılan 22 Şubat 1962 tarihli ilk kalkışmada darbecilerin ilk hedeflerinden birinin Radyoevini ele geçirmek olduğu görülmüştür. Darbecilerin bu girişimlerine karşı hükümetin başvurduğu ilk tedbirlerden birinin de Radyoevini muhafaza altına almak olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan darbe girişimi esnasında radyonun etkisi bilindiğinden radyonun defalarca el değiştirdiği görülmüştür. Ayrıca yine aynı doğrultuda olarak radyonun isyancılar eline geçmesi üzerine hükümet tarafından Esenboğa'daki bir küçük verici istasyonundan faydalanılması yoluna gidilmiştir. Girişim esnasında devlet liderlerinin radyodan verdiği mesajlarda hükümetin iş başında ve duruma hâkim olduğunu özellikle vurguladıkları görülmüştür.

Bu ilk olayda olduğu gibi 21 Mayıs 1963 tarihli II. Aydemir Olayı'nda da darbecilerin ilk hedeflerinden biri Radyoevini ele geçirmek olmuştur. Bunun üzerine hükümet derhal karşı tedbirler almaya karar vermiş, Ali Elverdi'nin girişimi ile Radyoevi hükümet yanlısı güçlerin eline geçmiştir. Diğer taraftan bu ikinci olayda da radyonun defalarca el değiştirdiği görülmüştür. Ayrıca yine aynı doğrultuda olarak radyonun isyancılar eline geçmesi üzerine hükümet tarafından Etimesgut aktarıcılarının kullanılması yoluna gidilmiştir. Bu çerçevede Sunay, Silahlı Kuvvetlerin hala hükümetin emrinde olduğunu bildirdiği duyurusunu Etimesgut aktarıcılarını kullanarak halka ilan etmiştir. Bu bildirilerin radyodan okunmasının olayların gidişatı üzerinde önemli tesiri olmuş, durumla ilgili olarak girişimin lideri Talat Aydemir'in “mağlubiyetimizin tek sebebi radyodur” ifadelerinde bulunduğu görülmüştür.

Bu bilgilerden de net bir şekilde anlaşılacağı üzere hem I. Aydemir ve hem de II. Aydemir Olayı'nda gerek hükümet tarafından ve gerekse darbe

⁶⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem: 1, Cilt: 11, Toplantı: 2, B: 65, 21.5.1963, O: 1, s.249-250.

girişimcileri tarafından radyonun ele geçirilmesine büyük önem verilmiş ve adı geçen olaylar esnasında radyonun defalarca el değiştirdiği görülmüştür. Aynı doğrultuda olarak her iki girişim esnasında da devlet erkânı tarafından hükümetin duruma hâkim olduğu yönünde verilen mesajların olayların gelişimi üzerinde büyük bir etkisi olmuş, radyodan bu bildirimlerin okunmasının ardından hükümete karşı olan birlikler çözülmeye başlamış, bazı birliklerde girişimden vazgeçilmesi hususunda cereyan belirmiştir.

Şüphesiz belirtmek gerekir ki gerek I. Aydemir Olayı ve gerekse II. Aydemir Olayı'nın başarısız olmasında böyle bir kalkışmanın olacağından Genelkurmay Başkanı Sunay ve Başbakan İnönü'nün önceden haberdar olmaları, bu girişimleri engellemek için birlikte hareket ederek çeşitli temaslarda bulunmaları, isyancıların Hava Kuvvetlerinin kazanıldığından emin olmadan böyle bir kalkışmayı gerçekleştirmeleri gibi birçok etken belirleyici olmuştur. Ancak her iki olay esnasında da Radyoevinin ele geçirilerek buradan devlet erkânı tarafından verilen mesajların olayların gidişatı üzerindeki zayıflatıcı etkisi düşünüldüğünde, hükümete karşı girişilecek darbe girişimlerinde medya araçlarını kontrol etmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Sürelî Yayınlar

Akis

Akşam

Havadis

Ulus

Kitaplar

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 1994.

Albayrak, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

Aydemir, Talat, **Ve Talat Aydemir Konuşuyor**, May Yayınları, İstanbul, 1966.

Bedii Faik, **İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci**, Dünya Yayınları, İstanbul, 1967.

- Erkanlı, Orhan, **Askeri Demokrasi**, Güneş Yayınları, İstanbul, 1987.
- Hale, William, **1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Türkçesi: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1996.
- Heper, Metin, **Türkiye'nin Siyasal Hayatı**, (Çev. Kadriye Göksel), Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- İsen, Can Kaya, **Geliyorum Diyen İhtilal: 22 Şubat- 21 Mayıs**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010.
- Koçak, Cemil, **Darbeler Tarihi 27 Mayıs, 22 Şubat, 21 Mayıs ve 12 Mart**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.
- Örtülü, Erdoğan, **Üç İhtilalin Hikâyesi**, 4. Baskı, Milli Ülkü Yayınevi, Konya, 1977.
- Seyhan, Dünder, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966.
- Toker, Metin, **İsmet Paşa ile On Yıl (1954-1964)**, IV. Cilt, Akis Yayınları, İstanbul, 1967.
- Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Makaleler

- Bayram, Yavuz, "Askeri Darbeler ve Medya: Radyo Bildirisinden Face Time'a Darbelerde Medyanın Değişen Rolü", **19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de İktidara Müdahaleler ve Darbeler Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 21-23 Mart 2018/Yozgat, C.1, (Yay. Haz. Selcan Koçaslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.351-366.
- Demir, Yeşim, "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", **ÇTTAD**, V/12 (2006), s.155-171.
- Dilber, Fadime, "Siyasal Katılımda Kitle İletişim Araçlarının Seçmenler Üzerine Etkisi, Karaman İli Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması", **Humanities Sciences**, C. 7, Sayı: 3 (2012), s.154-191.
- Eryaman, Ayşe, "27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nden Sonra Sivilleşen Yönetime Darbe Girişimleri: 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 Harekatları", **19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de İktidara Müdahaleler ve Darbeler Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 21-23 Mart 2018/Yozgat, C. 2, (Yay. Haz. Selcan Koçaslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.733-773.
- Göksu, Oğuz, "Darbe Süreçlerinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü: 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medyanın ve İletişim Teknolojilerinin Kullanılması", **Cemil Meriç 10. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi Tam Metin**

Kitabı, Editörler: Ender Eyüboğlu-Sami Baskın, 23-25 Kasım 2018, Hatay, Yayınlanma Tarihi: 24 Aralık 2018, s.1-7.

Güngörmez, Bengül, “Kitle İletişim Araçları, Siyaset ve Propaganda”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 3 (2002), s.1-12.

Kubilay, Çağla; Pelivan, Mehmet, “Demokrat Parti ve Radyo: Bir İslahat Girişimi (1954)”, **İlef Dergisi**, 6(1) (2019), s.27-60.

Özdemir, Hikmet, “Siyasi Tarih (1960-1980)”, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 10. Basım, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s.227-292.

Polat, Nejla, “1946 Çok Partili Dönemin Başlangıcından 1964 TRT’nin Kurulmasına Kadar Türkiye’de Radyo Yayıncılığı”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi**, C. 10, Sayı: 1 (2018), s.125-137.

Soysal, İsmail, “Kitle İletişim Araçları ve Diplomasi”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2 (1992), s.293-313.

